

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญของเนื้อหา

นายปรีดี พนมยงค์ ผู้นำคณะราษฎรสายพลเรือน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการปฏิวัติวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ และหมดอำนาจทางการเมืองในปี ๒๔๙๒ เป็นผู้กำหนดการเมืองที่มีเรื่องราวเป็นเสมือนตำนานทางการเมืองที่แตกต่างไปจากผู้นำทางการเมืองคนอื่น ๆ ในการเมืองไทยสมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นนายปรีดีพนมยงค์จะอยู่ในศูนย์กลางอำนาจทางการเมืองไทย หรืออยู่นอกศูนย์กลางอำนาจตั้งแต่ปี ๒๔๙๒ มิได้ทำให้เขากลายเป็นบุคคลที่ถูกลืม หรือหมดความหมายไปจากสังคมการเมืองไทย ทั้งที่ในบรรดาผู้นำคนสำคัญของคณะราษฎร เช่น พันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา หรือแม้แต่จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในสมัยที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่ยาวนานที่สุดของประเทศ แต่เมื่อหมดอำนาจทางการเมืองในปี ๒๕๐๐ จอมพล ป. พิบูลสงครามได้สละยศไปพำนักที่ประเทศญี่ปุ่น จนกระทั่งถึงแก่กรรมที่นั่น ทว่าจอมพล ป. พิบูลสงครามไม่มีบทบาทหรือถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง ในขณะที่นายปรีดีพนมยงค์กลับได้รับการนำมาสร้างให้มีบทบาทโดดเด่นบนเวทีสังคมการเมืองไทยภายหลังเมื่อหมดอำนาจทางการเมืองแล้ว และถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ตลอดมา

นายปรีดี พนมยงค์ เกิดเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๔๔๓ ที่จังหวัดอุทัยธานี เริ่มการศึกษาขั้นต้นในจังหวัดอุทัยธานี ต่อมาสอบไล่ได้ชั้นมัธยม ๖ ที่โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า พ.ศ. ๒๔๖๐ ได้เข้าเรียนกฎหมายที่โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม จนกระทั่งเดือนสิงหาคม ๒๔๖๒ ได้รับทุนจากกระทรวงยุติธรรมไปศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศฝรั่งเศส สำเร็จการศึกษาด้วยดีไม่ติดกฎหมายฝ่ายนิติศาสตร์ และได้ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงในทางเศรษฐกิจ ระหว่างที่ศึกษาอยู่ในฝรั่งเศส นายปรีดีและทหาร พลเรือนอีก ๖ คนได้พบปะพูดคุยเรื่องระบอบการปกครองในสยาม และคิดทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ นายปรีดีเดินทางกลับสยามเข้ารับราชการตำแหน่งผู้พิพากษาประจำกระทรวงยุติธรรม ต่อมาได้เป็นผู้ช่วย

เลขานุการกรมร่างกฎหมาย และสอนวิชากฎหมายที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม ในวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๗๕ ได้ร่วมกับสมาชิกคณะราษฎรซึ่งประกอบด้วย ทหารบก ทหารเรือและพลเรือน เข้ายึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองสยามให้เป็นระบอบประชาธิปไตย

นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง นายปรีดีมีบทบาทสำคัญในการเมืองไทยมาโดยตลอด เริ่มจากมีบทบาทในฐานะที่ปรึกษาของคณะราษฎร รับภาระเรื่องการร่างหลักบริหารของคณะราษฎร การร่างประกาศคณะราษฎร และเรื่องเกี่ยวกับปัญหาทางด้านกฎหมาย ช่วงสมัยรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนาและสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม [พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๘๗] นายปรีดีได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีกระทรวงสำคัญ ๆ มาตลอด และระหว่างที่ทำงานบริหารนายปรีดีเป็นผู้กำหนดหนึ่งในคณะราษฎรที่ได้ชื่อว่าเป็นนักการเมืองที่มีความสุจริตและมีความตั้งใจทำงาน แต่ขณะเดียวกันก็เป็นที่รับรู้กันว่านายปรีดีมีความคิดในแง่เรื่องระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย แต่ความคิดเกี่ยวกับการจัดการเศรษฐกิจของประเทศนั้นเอนียงไปในทางสังคมนิยม ความคิดของนายปรีดีพมยงค์เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาแก่ตัวเขาและคณะราษฎร นับตั้งแต่การประกาศคณะราษฎรฉบับที่ ๑ รวมไปถึงเค้าโครงเศรษฐกิจที่นายปรีดีร่างขึ้น ทำให้เกิดความขัดแย้งในหมู่ผู้หาทางการเมืองและพระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีต้องประกาศปิดสภาเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๗๖ แต่ทางคณะราษฎรได้แก้ไขสถานการณ์ด้วยการทำรัฐประหารเพื่อชิงอำนาจกลับคืนมาในวันที่ ๒๐ มิถุนายน ๒๔๗๖

เมื่อคณะราษฎรมีอำนาจมั่นคง ความคิดก้าวหน้าของนายปรีดี พมยงค์ได้ยุติการเป็นประเด็นทางการเมืองลงชั่วคราว นายปรีดียังคงมีบทบาทสำคัญในคณะรัฐมนตรีของรัฐบาลคณะราษฎร ในพ.ศ. ๒๔๘๔ ซึ่งเป็นช่วงสงครามโลกครั้งที่ ๒ สภาผู้แทนราษฎรมีมติให้นายปรีดีดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ต่อมาได้ทำการเคลื่อนไหวจัดตั้งขบวนการเสรีไทยภายในประเทศ เพื่อแสดงการไม่ยอมรับมติของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามในการประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตร ซึ่งความเคลื่อนไหวดังกล่าวทำให้ประเทศไทยรอดพ้นจากการเป็นประเทศที่แพ้สงคราม และส่งผลให้นายปรีดี พมยงค์มีบทบาทสูงเด่นในทางการเมือง

ในปี ๒๔๘๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ทรงบรรลุนิติภาวะได้มีพระบรมราชโองการแต่งตั้งนายปรีดี พมยงค์ให้อยู่ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส มีหน้าที่ให้คำปรึกษาราช

การแผ่นดิน และในทางการเมือง นายปรีดีซึ่งเป็นผู้ที่มิชอบแต่ในขณะนั้นได้รับการเสนอ จากสภาผู้แทนราษฎรให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ซึ่งนายปรีดีมีโอกาสดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ระหว่าง ๑๑ มิถุนายนถึง ๒๑ สิงหาคม ๒๔๘๙ แต่เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันท มหิดลต้องพระแสงปืนสวรรคตในวันที่ ๙ มิถุนายน ๒๔๘๙ และรัฐบาลนายปรีดีไม่สามารถชี้แจง สาเหตุของกรณีสวรรคตดังกล่าวให้เป็นที่น่าพอใจของประชาชน ทำให้นายปรีดี พนมยงค์ต้องลา ออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อลดความกดดันทางการเมืองลง นายปรีดีให้การสนับสนุน หลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแทน แต่รัฐบาลชุดนี้ล้มเหลวในการบริหาร ประเทศ ส่งผลให้กลุ่มทหารบกทำการรัฐประหารในวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๔๙๐ นายปรีดีและกลุ่ม ที่ให้การสนับสนุนเขาต้องหมดอำนาจทางการเมือง และนายปรีดีต้องลี้ภัยการเมืองไปพำนักยัง ต่างประเทศ

ทว่านายปรีดี พนมยงค์ยังคงมีความพยายามที่จะกลับเข้ามามีโอกาสในทางการเมืองอีก ครั้ง ด้วยการกลับมารวบรวมกลุ่มผู้สนับสนุนซึ่งประกอบด้วย พลเรือน และทหารเรือ ทำ การรัฐประหารในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๒ ซึ่งเรียกว่า "กบฏวังหลวง" แต่ต้องประสบกับ ความล้มเหลว ส่งผลให้นายปรีดีพนมยงค์ต้องลี้ภัยไปพำนักที่ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนตั้งแต่ ปลายปี ๒๔๙๒ และพำนักอยู่ที่นั่นเรื่อยมาจนถึงปี ๒๕๑๓ จึงย้ายไปพำนักที่ซานฟรานซิสโก ประเทศ ฝรั่งเศส จนกระทั่งถึงแก่อสัญกรรมในเดือนพฤษภาคม ๒๕๒๖

จากความเป็นไปได้ดังกล่าว นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้รับการกล่าวถึงในสังคมการ เมืองไทยนานกว่าสี่ทศวรรษ แต่ก็เป็นเรื่องน่าประหลาดใจว่า การค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับนาย ปรีดีในแวดวงวิชาการเกิดขึ้นช้ามาก คือ เกิดประมาณทศวรรษ ๒๕๒๐ โดยก่อนหน้านั้นพรม แตนความรู้เกี่ยวกับนายปรีดีได้ปรากฏอยู่ในสารคดีชีวประวัติ สารคดีทางการเมืองเกี่ยวกับประ- วัติศาสตร์การเมืองไทยหลัง ๒๔๗๕ และตามหน้าหนังสือพิมพ์เป็นจำนวนมาก ซึ่งเรื่องราวของ นายปรีดี พนมยงค์ในงานเขียนต่างชิ้นจะมีลักษณะขัดแย้งกันเสมอ เช่น นายปรีดีเป็นนักมหา- ชนรัฐ กับนายปรีดีเป็นนักประชาธิปไตย นายปรีดีเป็นผู้จงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์กับนายปรีดี พัวพันในกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ ๘ กลุ่มงานเขียนสารคดีทางการเมืองที่กล่าวว่า นายปรีดี พนมยงค์เป็นนักมหาชนรัฐ และพัวพันในกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ ๘ เช่น เสนีย์ ปราโมช" เบื้อง หลังประวัติศาสตร์" ในประชุมพนธ์ (พระนคร : รวมสาส์น , ๒๕๐๙) , ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์

ในหลวงอาหนักกับคดีลอบปลงพระชนม์ (กรุงเทพฯ: บีบี , ๒๕๑๗) ส่วนงานเขียนที่กล่าวถึงนาย
 ปรีดี พนมยงค์ เป็นนักประชาธิปไตย และจงรักภักดีต่อสถาบันกษัตริย์ เช่น สุรีย์ ทองวาณิช คู่มือ
 ประวัติศาสตร์ (พระนคร : โรงพิมพ์ฟ้าเสวยไทย, ๒๕๑๑) , ไสว สุทธิพิทักษ์ ดร. ปรีดี พนมยงค์
 กับการปฏิวัติ (๒๕๑๓) โดยภายในเนื้อหาของงานเขียนเหล่านี้ ผู้เขียนแต่ละคนได้อ้างถึงข้อเท็จ
 จริงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นนายปรีดี พนมยงค์จึงมีภาพสีขาวและสีดำปรากฏควบคู่กันอยู่เสมอ โดย
 ปรากฏการณ์เหล่านี้มีสาเหตุมาจากทัศนคติทางสังคมการเมืองของผู้เขียน เป็นเครื่องชี้ว่า

เมื่อมีการค้นคว้าวิจัยเรื่องนายปรีดี พนมยงค์ในวงวิชาการ ก็มีความพยายามจะ
 ดำเนินรอยตามวิธีการศึกษาแบบเดิม คือมุ่งให้ข้อเท็จจริงเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์
 ออกมาในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งที่สัมพันธ์กับทัศนคติทางสังคมการเมืองของผู้วิจัย นอกจากนี้เนื้อเรื่อง
 ที่ศึกษาก็เป็นการสร้างคำอธิบาย เพื่อให้เข้าใจเรื่องราวของนายปรีดีในลักษณะการต่อเติมภาพ
 ของนายปรีดีทั้งในด้านความคิดและบทบาททางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ เฉพาะในช่วงที่นาย
 ปรีดีมีบทบาทอยู่ในศูนย์กลางอำนาจเท่านั้น เช่น วิทยานิพนธ์คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 เรื่อง "ความคิดทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ พ.ศ. ๒๔๘๓-๒๔๙๗" เขียนโดย พิพวรรณ
 บุญทวี ในพ.ศ. ๒๕๒๕ เป็นการอธิบายพัฒนาการความคิดทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ตั้ง
 แต่วัยเยาว์จนถึงเข้ามามีบทบาททางการเมืองในช่วงต้นระบอบใหม่ เรื่องที่สองเป็นวิทยานิพนธ์
 คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเช่นกัน คือ เรื่อง "การต่อสู้ทางการเมืองของดร. ปรีดี
 พนมยงค์ (พ.ศ. ๒๔๗๕-๒๔๙๐)" เขียนโดย ชวลิต ทรงกิตติ ในพ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นการศึกษาแนว
 ทางการดำเนินการทางการเมืองของนายปรีดี พนมยงค์ เพื่อที่จะมีอำนาจในบริหารการเมืองที่มี
 การต่อสู้ทางการเมืองระหว่างกลุ่มพลเรือนซึ่งนำโดยนายปรีดี พนมยงค์ กับกลุ่มทหารซึ่งนำโดย
 จอมพล ป. พิบูลสงครามในช่วงพ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๔๙๐ ส่วนในด้านวิชาประวัติศาสตร์มีวิทยานิพนธ์
 เกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์ฉบับแรกของภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลป-
 ภากรในพ.ศ. ๒๕๓๑ เรื่อง "กบฏวังหลวงกับปรีดี พนมยงค์" เขียนโดยประสิทธิ์ สายเสน ซึ่งเป็น
 การศึกษาถึงเหตุการณ์กบฏวังหลวงภายใต้การนำของนายปรีดี พนมยงค์ว่า เกิดขึ้นเพราะเป็นส่วน
 หนึ่งของความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างทหารเรือกับทหารบก และความขัดแย้งระหว่างจอมพล
 ป. พิบูลสงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ที่มีมาก่อนหน้าเหตุการณ์เป็นเวลานาน

การวิจัยเรื่องราวของนายปรีดี พนมยงค์ จำกัดอยู่เฉพาะในช่วงที่นายปรีดี พนมยงค์อยู่ในศูนย์กลางอำนาจ จนถึงการสิ้นสุดอำนาจทางการเมืองของนายปรีดีอย่างแท้จริงในปี ๒๔๙๒ มีเนื้อหาที่ไม่ต่างไปจากพรมแดนความรู้ที่ปรากฏอยู่ในสารคดีการเมืองที่มีมาก่อน เพียงแต่ว่าการวิจัยเรื่องนายปรีดีในวิทยานิพนธ์ทั้งสองฉบับอ้างอิงที่มาของข้อมูล มีลักษณะของความเป็นงานทางวิชาการ จึงทำให้ดูน่าเชื่อถือกว่าสารคดีทางการเมือง แต่ทว่าข้อสรุปที่ได้จากการศึกษายังคงเป็นไปในแนวทางเดียวกับข้อสรุปของสารคดีการเมือง

สาเหตุสำคัญที่ทำให้เกิดภาวะนี้ เนื่องจากยังไม่มีการศึกษาถึงปัจจัยและการก่อตัวขององค์ความรู้ เรื่องนายปรีดี พนมยงค์ ที่ปรากฏในสังคมการเมืองไทยมาตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ว่าดำรงอยู่ในสังคมการเมืองไทยอย่างไรและทำไมจึงดำรงอยู่ได้ ความโดดเด่นของเรื่องราวนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งในระยะเวลาที่เขาอยู่ในศูนย์กลางอำนาจ และอยู่นอกศูนย์กลางอำนาจ เป็นตัวอย่างของเรื่องภาพลักษณ์การเมืองในการเมืองไทยสมัยใหม่ ที่มีกระบวนการเกิดและมีการผลิตซ้ำ เพื่อใช้พลังของภาพลักษณ์เพื่อประโยชน์ทางการเมือง ดังนั้นถ้าปราศจากความเข้าใจในเรื่องนี้เสียก่อน การศึกษาเรื่องนายปรีดี พนมยงค์คงไม่สามารถพ้นจากพรมแดนความรู้แบบเดิมได้

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ พยายามที่จะศึกษาภาพลักษณ์ของนายปรีดี พนมยงค์ในสังคมการเมืองไทยสมัยใหม่ โดย "ภาพลักษณ์" ในที่นี้หมายถึง ภาพความคิดที่เกิดจากกระบวนการสร้างจินตภาพโดยบุคคลกลุ่มต่าง ๆ รวมไปถึงตัวนายปรีดี พนมยงค์เอง ที่มีส่วนสร้างเรื่องราวของเขาให้ปรากฏตามที่เขาดำรงการ กระบวนการสร้างจินตภาพจะประสบความสำเร็จ ให้ภาพลักษณ์นั้นๆ ดำรงอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพหรือมีพลังนานเท่าใด ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคมการเมืองในแต่ละช่วงเวลาเป็นปัจจัยสำคัญ กระบวนการสร้างจินตภาพที่มีประสิทธิภาพเท่านั้นจึงจะสามารถผลิตภาพลักษณ์ที่มีพลังขึ้นมาได้ และพลังของภาพลักษณ์ตัวเองที่จะถูกนำมาใช้ประโยชน์ในทางสังคมการเมือง

โดยจะทำการศึกษากระบวนการสร้างภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ในสังคมการเมืองไทยตั้งแต่พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นปีที่นายปรีดีร่วมกับบุคคลอื่นๆ ในคณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนถึงประมาณปี ๒๔๙๖ ซึ่งเป็นปีที่นายปรีดีถึงแก่อสัญกรรม

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

๑. เพื่อวิเคราะห์การรับรู้เรื่องนายปรีดี พนมยงค์ นับตั้งแต่เริ่มแรกที่เขา มีบทบาทในสังคมการเมืองไทยสมัยใหม่ที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างไรตลอดระยะเวลาประมาณ ๕๐ ปีที่ผ่านมา
๒. เพื่อศึกษาการต่อสู้ระหว่างภาพลักษณ์ของนายปรีดี พนมยงค์รูปแบบต่าง ๆ ในการสถาปนาภาพลักษณ์นั้น ๆ เป็นการรับรู้กระแสหลักในสังคมการเมืองไทยในแต่ละช่วงเวลา
๓. เพื่อศึกษาพลังของภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งถูกนำมาใช้เพื่อประโยชน์ในทางการเมืองของผู้สร้างภาพลักษณ์นั้น ๆ
๔. เพื่อศึกษาว่ากระบวนการสร้างภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์รูปแบบต่าง ๆ ที่มีมานานหลายทศวรรษ มีความหมายต่อสังคมการเมืองไทยอย่างไร

สมมติฐาน

๑. กระบวนการสร้างภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ ที่เกิดขึ้นในสังคมการเมืองไทยมี ๒ รูปแบบหลัก ๆ คือ ภาพลักษณ์ด้านบวกและภาพลักษณ์ด้านลบ และภาพลักษณ์ทั้งสองแบบนี้ต่างต่อสู้กันเหนบริบหลังสังคมการเมืองไทย เพื่อช่วงชิงความเป็นใหญ่ในการรับรู้ของสังคม
๒. ภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ในสังคมการเมืองไทย มีพลังในทางการเมืองสูง โดยผู้สร้างภาพลักษณ์ต่างนำเอาพลังของภาพลักษณ์นั้น ๆ มาใช้ประโยชน์ทางการเมือง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ขยายพรมแดนความรู้และวิถีวิทยาเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องนายปรีดี พนมยงค์

๒. เพิ่มความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมการเมืองไทยตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ถึงพ.ศ. ๒๕๒๖ ผ่านปรากฏการณ์การสร้างภาพลักษณ์นายปรีดี พนมยงค์ที่เกิดขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย